Strategii descriptive în *Didahiile* lui Antim Ivireanul

Maria CĂTĂNESCU

Cet article propose une analyse rhétorique de la séquence descriptive dans les textes omilétiques (Didahii) d'Antim Ivireanul. On discute les (auto)portraits et surtout les descriptions explicatives (les définitions) des termes abstraits; leur traits essentiels d'ordre formel et fonctionnel sont significatifs pour le discours omilétique roumain médieval et pour la culture rhétorique et écclésiastique d'Antim Ivireanul.

Mots-clés: analyse rhétorique, *séquence descriptive*, *les* Didahii *d'Antim Ivireanul.*

Cercetările (relativ) recente de *analiză textuală*[1] au deschis noi perspective de interpretare a textului artistic / nonartistic, stabilind totodată o relaţie de continuitate şi de complementaritate cu abordările stilistico-retorice clasice.

Observaţiile de mai jos au ca punct de plecare o premisă majoră a analizei textuale: un *text x,* indiferent de apartenenţa sa funcţională sau tipologică, este o entitate cu *organizare secvenţială*[2]:

(a) *simplă* (textul este format dintr-o unică secvenţă, întrunind caracteristicile tipice pentru una dintre următoarele categorii: narativă, descriptivă, dialogată, explicativă, argumentativă) sau

(b) *complexă* şi *eterogenă* (textul rezultă din asamblarea nepredictibilă şi, în principiu, irepetabilă a unui număr oarecare de secvenţe textuale; în astfel de situaţii, tipul de secvenţă dominantă cantitativ determină profilul structural al întregului text).

1. Studiul de caz pe care îl propunem vizează *Didahiile* lui Antim Ivireanul dintr-o perspectivă restrânsă: **secvenţa descriptivă**, cu principalele ei caracteristici de ordin tematic, formal, funcţional şi distribuţional.

În predicile[3] lui Antim, descrierile propriu-zise, dar şi cele narativizate, au pondere însemnată şi statut stilistico-retoric privilegiat; permanentele interferenţe şi fuzionări cu secvenţe explicative şi/sau argumentative nu le subminează poziţia forte pe care o ocupă în text.

[1] Avem în vedere, îndeosebi, numeroasele lucrări ale autorilor de limbă franceză, dintre care: Adam, Petitjean (1989), Hamon (1993), Adam (1999), Gervais-Zaninger (2001), Adam (2005).

[2] Vezi Adam (1999: 19-43) şi, mai ales, Adam (2005, 184-188).

[3] Informaţii teoretice exhaustive privind textul / discursul omiletic, la Gordon (2000).

BDD-A3932 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:19 UTC)

2.1. Pentru configuraţia compoziţională a *Didahiilor* prezintă importanţă două variante tematice: *portretul/autoportretul* şi, mai ales, *descrierea abstractelor* (însumând deopotrivă reacţii umane pozitive sau negative, reguli de conduită, precepte şi concepte creştine).

Atenţia acordată celor două variante semantice este inegală, astfel încât observaţiile de retorică a (auto)portretului constituie un simplu termen de comparaţie[4] pentru analiza, mai amplă, a descrierii (definirii) abstractelor.

2.1.1. Portretul şi autoportretul pun în evidenţă strategii descriptive şi particularităţi funcţionale net distincte.

Portretele, centrate, de regulă, asupra unor personaje biblice exemplare (Iisus, Sfânta Maria,, Sfântul Nicolae, Sfântul Dumitru, apostolii Petru şi Pavel) sunt, fără excepţie, descrieri ample, ornamental-expresive[5], idealizante şi euforice, eventual picturale, care aduc în atenţie exemple şi modele demne de veneraţie; abundenţa figurativă (comparaţii, serii metaforice în climax, lanţuri de interogaţii retorice), precum şi lexicul „nobil" susţin ceremonialul de *laudatio* şi pathosul omiletic. În consecinţă, secvenţele descriptive de acest tip dezvoltă constant o puternică funcţie argumentativă de inducere a unei opinii şi atitudini pozitive faţă de „obiectul" descris:

„Aleasă iaste, că iaste izvor carele cu curgerile cereştilor bunătăţ adapă sfinta bisérică şi tot sufletul creştinesc.

Aleasă iaste, că iaste chiparos carele cu nălţimea covîrşaşte ceriurile şi pentru mirosul cel din fire s-au arătat departe de toată stricăciunea.

Aleasă iaste, că iaste crin, că măcar de au şi născut între mărăcinii nenorocirii ceii de obşte, iar nu ş-au pierdut niciodată podoaba albiciunii.

Aleasă iaste că iaste nor carele n-au ispitit nici o greime a păcatului.

Aleasă iaste, pentrucă iaste fecioară mai nainte de naştere, fecioară în naştere, fecioară şi după naştere şi iaste o adîncime neprecepută a bunătăţilor şi o icoană însufleţită a frumoseţilor celor cereşti" (p. 20)[6].

Acelaşi statut argumentativ-persuasiv îl au şi portretele de blamare, individuală (Lucifer, de ex.) sau colectiv-generică (mincinoşii, lacomii, ipocriţii, trufaşii ş.a.); indiferent de personajul-ţintă, care încalcă normele creştine, descrierile de discreditare, preponderent de tip „a face", activează numeroase procedee, eficiente ca expresii ale negaţiei: termeni şi sintagme ofensatoare, verbe de acţiune cu formă şi semnificaţie negativă, antiteze agravante, apostrofe. Nu de puţine ori (inclusiv în secvenţele formulate la persoana I pl.), descrierea de blamare, *in crescendo*, atinge limita pamfletului:

[4] Despre această variantă descriptivă, observaţii complementare la Cătănescu (2006: 598-599), Cătănescu (2010: 343-345).

[5] Despre specificul descrierilor ornamentale şi expresive, vezi Adam, Petitjean (1989: 9-24).

[6] Exemplele, extrase din Ivireanul (1972) sunt însoţite numai de indicarea paginii. Prin *é* se notează *ea,* „în cuvintele nediftongate astăzi"; vezi Ivireanul (1972: LXII).

BDD-A3932 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:19 UTC)

„Şi la acea **mincinoasă ispovedanie**, ce facem? Cercăm să aflăm duhovnic om prost, pentru ca să se teamă de noi şi să-i fie ruşine de féţele noastre şi ce vom zice noi aşa să fie, socotind în gîndurile noastre că, precum înşălăm pre dînsul, vom înşăla şi pre Dumnezeu. Dară Dumnezeu nu să înşală, ce ne înşălăm noi înşine, spre peirea noastră cea sufletească.

Şi cînd mérgem să ne ispoveduim **nu spunem** *duhovnicului că mîncăm carnea şi munca fratelui nostru, creştinului, şi-i bem sîngele şi sudoarea féţei lui cu lăcomiile şi cu nesaţiul ce avem,* **ci spunem** *cum c-am mîncat la masa domnească, miercurea şi vinerea, péşte şi în post raci şi untedelemn, şi am băut vin.*

Nu spunem *că ţinem bălaurul cel cu 7 capete, zavistiia, încuibat în inimile noastre, de ne roade totdeauna ficaţii, ca rugina pre fier şi ca cariul pre lemn,* **ce zicem** *că n-am făcut nimănui nici un rău.*

Nu spunem *că crédem minciunile slugilor noastre mai vîrtos decît aedvărul celui ce să năpăstuiaşte, carele, de s-ar şi jura, nu-l crédem, nici îi facem dreptate, ci-l pedepsim cu atîta cruzime de inimă, cît de am putea l-am stinge şi de pre faţa pămîntului;* **ce zicem** *că fiind în valurile lumii nu putem să ne căutăm de suflet, / ci dăm cîte un sărindariu, iară din jafuri, iar din nedreaptă agoniseală.*

Nu spunem *că pre carele îl vedem că jăfuiaşte şi pradă şi căznéşte pre săraci, îi lăudăm* **şi-i zicem** *că iaste om înţelept, îi ajunge mintea la toate şi iaste vrédnic şi face dreptăţi, iar pre carele îl vedem că nu să améstecă într-acélia îl facem blestemat, mojic şi nevrédnic şi cum că nu-i ajunge mintea să facă judecăţi şi dreptate /.../*" (p. 95-96).

Autoportretul are trăsături distinctive proprii; de dimensiuni relativ reduse, plasat în deschiderea exordiului sau la limita dintre anumite unităţi compoziţionale ale didahiei, autoportretul este reductibil la o unică intenţie şi manevră discursivă – simularea modestiei şi a ignoranţei[7]. Această formă de diplomaţie verbală creează *distanţarea* solemn- admirativă şi reverenţioasă a oratorului faţă de personajele / istoriile evocate, dar şi *apropierea* afectivă de auditoriul eterogen a cărui atenţie trebuie câştigată.

Numeroasele secvenţe de acest tip reprezintă expresia convenţională şi antifrastică a unui ethos discursiv care mizează pe efectul de *benevolentiae* al stratagemei de autoumilire, abil inserată în discurs:

„Puţin ajutoriu va putea lua un bogat de la un sărac şi puţină laudă va auzi nu cinstit de la un neînvăţat. *Drept acéia dară şi eu, ştiindu-mi sărăciia bunătăţilor şi slăbiciunea învăţăturii, stau de mă mir ce voiu face.* Că de o parte uitându-mă măririlor preasfintei fecioarei Mariei a căreia intrarea cea cu pohfală în besérică astăz prăznuim; de altă parte, văzând atîîtea cinstite obraze, împodobite cu florile bunătăţilor şi cu înţelepciune, *mă spăimântez şi nu cutez a grăi. Că ce tărie are ticăloasa mea limbă, a lăuda şi a cinsti cu vrednicie* pre un ca aceasta, care iaste aleasă /... /? *Sau ce putere are izvorul mieu cel cu o picătură de apă, să adape* o grădină sufletească ca aceasta?" (p. 41).

[7] Vezi Mortara Garavelli (1999: 264-265).

BDD-A3932 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:19 UTC)

2.1.2. Raportată la (auto)portret, **tema abstractelor** plasează secvenţa descriptivă din *Didahii* în alt registru stilistic şi în alt regim funcţional.

În acest sens, semnalăm câteva puncte de interes:

(a) Lista pantonimelor, respectiv a termenilor „temă-titlu”[8] care desemnează abstractul descris, realizând aşa-numita procedură de „ancoraj referenţial”[9] este foarte bogată (v., de ex.: *credinţa, nădejdea, dragostea, postul, ispovedania, rugăciunea, milostenia, omenia, vitejia, înţelepciunea, dreptatea, smerenia, curăţenia, umilinţa, păcatele, pocăinţa, mărturisirea, botezul etc.*); acest inventar „deschis” pune în evidenţă atât un eşantion din terminologia esenţială pentru limbajul omiletic medieval, cât şi necesitatea explicării descriptive a abstractelor introduse în predică.

(b) Multitudinea termenilor „temă-titlu”, respectiv a conceptelor aduse în text, determină o particularitate distribuţională a descrierilor tematice pe care le anunţă; de regulă, ele nu apar izolat, ca insule textuale autonome, ci în serii enumerative (tenare sau mai ample), frecvent cu ramificări şi subtematizări[10].

În cazul subtematizării, unui termen „temă-titlu” dominant şi generic, i se subordonează alte abstracte-titlu:

„/.../ sfinţii părinţii noştri au pus multi nevoinţă /.../ şi au ales ca nişte grâu curat din toate bunătăţile câte ar putea fi aceste trei bunătăţ mari: **credinţa, nădéjdia** şi **dragostea** /.../ *Şi iaste* **nădejdia de 2 féliuri**: una *bună* şi alta *rea.* /.../ **Dragostea** /.../ **şi iaste şi aceaste de 3 feliuri:** una *dumnezeiască,* alte *firească*, şi altă *pătimitoare şi rea*” (p. 23-24).

Se înregistrează, de asemenea, subtematizări mai complicate, pe două şi trei nivele:

„Pentru căci iaste **omul** făcut de Dumnezeu, îndoit, de suflet cuvîntătoriu şi de trup simţitoriu **are şi bunătăţ îndoite: sufleteşti şi trupeşti**. **Şi sînt bunătăţile cele sufleteşti** 4: *vitejia, înţelepciunea, dreptatea* şi *curăţeniia.* **Bunătăţile cele trupeşti încă sînt** 4: *tăria, întregimea, fromoséţia* şi *sănătatea.* **Şi dintr-acéste bunătăţ ale sufletului şi ale trupului nasc alte 4 bunătăţ de obşte**: *credinţa, nădejdia, dragostea* şi *smereniia*. [...] ” (p. 47).

La Antim, astfel de modele taxonomice sunt forme esenţiale de organizare, de tip ştiinţific, a discursului omiletic. Indiferent de poziţia sa ierarhică, fiecare termen- titlu guvernează câte un paragraf descriptiv; în consecinţă, părţi extinse ale predicii devin macrosecvenţe descriptive complexe, constituite prin înlănţuirea şi imbricarea unor secvenţe textuale de mici dimensiuni, dar unitare tematic şi funcţional.

[8] Vezi Adam (1989: 85).
[9] Id. ibid.; cf. şi reluarea discuţiei la Adam (2005: 147-148).
[10] Vezi Adam (1989: 93-94) şi Adam (2005: 150-151).

BDD-A3932 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:19 UTC)

(c) Analiza comparativă a macrosecvenţelor descriptive centrate asupra abstractelor permite izolarea principalelor trăsături specifice – facultative sau obligatorii; ele asigură, în grade diferite, omogenitatea retorică a descrierilor, fiind, totodată, semnificative pentru arta şi tehnica organizării predicii la Antim.

Facultativ, dar frecvent, secvenţele descriptive în discuţie sunt prefaţate de ample adresări către auditoriu şi/sau de descrieri narativizate alegorice sau de reformulări ale unor parabole biblice. Acest ceremonial verbal, specific oratoriei de amvon asigură, în mare parte, atragerea publicului, prin implicarea sa raţională şi emoţională:

„Pentru aceasta dară, vă pohtesc ca să vă deşchideţi urechile inimilor voastre şi să ascultaţ cuvintele ce voiu să grăesc, pentru ca să vă folosiţi voi cu ascultarea şi eu cu zisele. Că zice Pavel apostolul: „Fericiţi cei ce grăesc în urechile celor ce ascultă"; şi apoi trebue să faceţi roadă sufletească din céle ce veţ auzi, pentru ca să nu vă fie ascultarea şi osteneala în deşărt, că arătându-vă ca pomii cei făr'de roadă şi ca viţele céle stérpe, ce folos veţi avea de ascultarea voastră şi de osteneala ce aţ făcut?

Iată că au sosit, cu ajutoriul lui Dumnezeu, să începem de mîine călătoriia sfîntului post. Şi pentru căci avem a mérge la războiu asupra vrăjmaşului sufletelor noastre, trebue să ne gătim ca nişte ostaş vitéji ai lui Hristos, încingându-ne mijloacele noastre cu adevărul, după cum zice dumnezeescul Pavel şi să ne încălţăm picioarele cu gătirea Evangheliei şi să ne îmbrăcăm cu zaoa dreptăţii şi să punem coiful mîntuirii pre capetele noastre şi să luom pavăza credinţii în mîinile noastre, cu carele vom putea stinge toate săgeţile celui viclean, céle arzătoare şi sabiia duhului carele iaste graiul lui Dumnezeu **.**" (p. 98).

În măsura în care susţin sau sugerează o anumită intenţie comunicativă, nu sunt lipsite de interes nici procedeele retorice cu apariţie izolată sau chiar singulară; de pildă, într-un context dat, elipsa descriptivă (declarată) poate indica - strategic şi neechivoc – o atitudine/ opinie / stare de fapt: „Iar pentru **dragostea cea pătimitoare şi rea**, *nu vom zice nimic, pentru căci fieştecare înţelept şi temătoriu de Dumnezeu o cunoaşte că nu e bună; şi pentru ace'ia, lipsească vorba ei de la mijloc, ca să nu ne spurcăm auzul*" (p. 24).

Procedurile retorice *obligatorii* pentru descrierea abstractelor pot fi considerate, prin extensie, şi norme de construcţie a predicii la Antim Ivireanul.

Astfel:

- Recursul consecvent la *epanodă* determină stabilitate şi, în ultimă instanţă, stereotipia modelului de structurare a macrosecvenţei descriptive; figură retorică din clasa repetiţiei, epanoda presupune segmentarea unei enumerări în constituenţii săi, urmată de reluarea fiecărui constituent în regim de termen- titlu al unei microsecvenţe descriptive.

Rezultatul este o descriere etajată, complicată progresiv prin ramificări şi înglobări succesive; descrierea iniţială, elementară, de tip „listă", cu enumerare

BDD-A3932 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:19 UTC)

nominală paratactică, este reformulată prin procedee descriptive mai elaborate, de factură şi cu efect de *amplificatio.*

- Epanoda favorizează şi justifică următoarea strategie discursivă: *definirea abstractelor.*

Predicile lui Antim Ivireanul sunt suprasaturate de definiţii în lanţ sau care decurg unele din altele, bazate, de regulă, pe parafraze sau citate biblice.

Aceste forme particulare ale descrierii abstractelor sunt, fără excepţie, *definiţii complexe*, în care componenta strict normativă se împleteşte cu cea descriptivă[11].

Componenta *normativă* constă în echivalări de tipul: **a** este **b** / **a,** adecă **b** / **a** care se numeşte **b** : „*Nădejdea* **iaste** o îndrăzneală adevărată către Dumnezeu" (p. 23), „ /.../ *iubirea de argint,* **carele să numeşte**, *a doua închinare de idoli*" (p. 123), „ /.../ *călcarea de lége*, **adecă** nebăgarea în seamă celor hotărâte şi aşăzate în legi şi în pravile." (p. 123).

Componenta descriptivă a definiţiei constă în reformularea şi amplificarea glosării perifrastice normative; astfel, definiţia normativă, concisă şi neutră, devine stimul şi punct de plecare al unei expansiuni descriptive savante, dar perfect adaptată la public şi obligatoriu în beneficiul acestuia; sunt relevante în acest sens interogaţiile de tip fatic orientate către auditoriu, precum şi digresiunile minimale prin care Antim justifică tendinţa de clarificare a conceptelor care constituie principalele nuclee de semnificaţie ale discursului.

În general, la Antim Ivireanul, dezvoltarea descriptivă a definiţiei este un exerciţiu şi un exemplu de oratorie ecleziastică, susţinută de procedee dintre cele mai diverse, dar stabile şi omogene prin efecte cumulate, de ordin argumentativ-explicativ, persuasiv, didactic, liturgic, estetic.

Reproducem mai jos două exemple care, puse în paralel, pot evidenţia o sumă de particularităţi retorice prototipice:

„Aţi înţeles şi puterea dragostii; să spuiu acum şi a *smereniei. Smereniia încă iaste sfîrşitul, legătura şi pecétea tuturor bunătăţilor,* **căci** că de ar face neştine toate bunătăţile lumii şi smerenie să nu aibă, toate-s pierdute, toate-s stricate, toate-s de nimica şi osteneala lor iaste în deşărt, **pentru căci** *smereniia iaste maică tuturor bunătăţilor*. **Şi precum** *maica pune multă nevoinţă din fireasca dragoste ce are de hrănéşte pre copiii săi, ca să-i crească şi-i feréşte de toate ca să nu li să întîmple vreo primejdie şi-i va piiarde*, **aşa şi** *smereniia hrăniaşte bunătăţile de cresc şi le feréste de toate primejdiile, ca să nu piară*. **Pentru căci** păcatul cel dintîi şi mai mare decît toate păcatele iaste mîndriia, caré o au izvodit şi au născut singur satana, carele era înger şi să numiia Luceafăr, pentru multa lumină ce avea; care mîndrie l-au surpat şi l-au pogorît, cu toată ceata lui, întru céle mai de jos prăpăstii ale iadului /.../.

Şi cu acest păcat al mîndriei, pentru multa lui zavistie, au înşălat şi pe ticălosul Adam, de l-au surpat din cinstea lui şi l-au adus la moarte şi l-au pogorît şi pre dînsul în iad. **Şi precum** *păcatul mîndriei au avut putére de au pogorît pre Luceafăr, pînă la céle mai de jos*

[11] Despre structura definiţiei, vezi Mortara Garavelli (1999: 92).

BDD-A3932 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:19 UTC)

prăpăstii ale iadului, **aşa şi** *bunătatea smereniei are mai multă putére decît mîndriia*; **că** au făcut pre singur Dumnezeu, carele iaste făcătoriul Luceafărului şi s-au plecat atîta, cît au lăsat ceriurile şi toată slava şi lauda ce avea de toate puterile cereşti, de s-au pogorît pre pămînt şi s-au făcut om şi s-au smerit pînă la moarte, după cum zice fericitul Pavel, moarte de cruce; şi s-au pogorît şi pînă la iad de au scos pre Adam, cu tot neamul lui şi l-au suit împreună cu dînsul la ceriu, unde au fost şi mai înainte. Iară Luceafărul n-au putut să se mai sue, căci îl atîrnă păcatul în jos.

Că *păcatul să asamînă pietrii* şi-i caută să meargă la maica ei, în pămînt, de unde şi iaste. **Iar** *bunătatea să aseamînă focului şi iaste să meargă sus,* în văzduh, unde-i iaste matca, că Dumnezeu iaste foc mistuitoriu şi pară de foc supţire, precum l-au văzut prorocul Ilie. **Şi precum** *un om are în casa lui aur, argint, scule şi alte haine şi cînd iase din casă pune lacăt şi încue, pentru ca să nu meargă vreun hoţ să i le fure, să se păgubească*, **aşa şi** *smereniia încue, ca un lacăt, toate bunătăţile, ca să nu meargă hoţul cel de obşte, diavolul, să le fure şi să va păgubi de osteneala ce-au făcut* " (p. 48-50).

Şi

„**Că precum** *nu iaste cu putinţă a trăi neştine pre pămînt fără de hrană trupească şi fără de îmbrăcăminte şi fără de somn*, **aşa nici** *fără de acéste trei bunătăţ* carele sînt, precum am zis şi mai sus, *credinţa, nădéjdea* şi *dragostea*./.../

Nădéjdea iaste o *îndrăzneală adevărată către Dumnezeu,* dată în inima omului, din dumnezeiasca strălucire, ca să nu să deznădăjduiască niciodată de darul lui Dumnezeu, ci să fie încredinţat cum că va lua, prin pocăinţă, ertăciune păcatelor şi verice altă cérere, sau trecătoare, sau vécinică. *Şi iaste nădejdia de 2 féliuri: una bună şi alta rea. Bună iaste acéia cînd nădăjduiaşte cineva la Dumnezeu* să se mîntuiască, sau alt bine ce va să petreacă, că nici ostenéşte, nici cheltuiaşte nimic, **cum zice David, că**: „Cel ce nădăjduiaşte spre Dumnezeu mila îl va încungiura". *Rea iaste acéia cînd nădăjduiaşte cineva la om să-i facă vreun bine*, sau vreo îndemînă la lucrurile céste trecătoare ale lumii, care nădéjde iaste mincinoasă şi deşartă, **cum zice iarăş David**: „Nu vă năjduiţ pre boiari, pre fiii oamenilor, la / carii nu iaste mîntuire" **aşijderea zice şi Solomon**: „Blestemat să fie tot cel ce nădăjduiaşte spre om".

Dragostea încă iaste o unire a mulţi într-una şi cale către Dumnezeu şi vîrf tuturor bunătăţilor, **după cum o adeverează şi fericitul Pavel la 13 capete către corinthéni, zicînd**: „Decît credinţa şi decît nădéjdia iaste mai mare dragostea". *Şi iaste şi aceasta de 3 féliuri: una dumnezeiască, alta firească şi alta pătimitoare şi rea. Dragostea cea dumnezeiască iaste acéia ce zice la A dooa lége*, **la 6 capete**: „Să iubeşti pre domnul Dumnezeul tău i proci"; iar cea firească iaste céia ce iubesc părinţii pre fii şi fiii pre părinţi şi fieştecare pe ruda sa şi pe priiatenii săi /.../." (p. 23-24).

În citatele de mai sus, definirea abstractelor este susţinută de o acumulare de procedee retorice, dintre care amintim:

- redefinirea negativă a termenului – ţintă printr-o *correctio* inversă, de tip blam, dar care pune în valoare şi întăreşte glosarea normativă iniţială (/.../ căci de

BDD-A3932 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:19 UTC)

ar face neştine toate bunătăţile lumii şi **smerenie să nu aibă**, *toate-s pierdute, toate-s stricate, toate-s de nimica şi osteneala lor iaste în deşărt*, pentru căci **smerenia iaste maică tuturor bunătăţilor**", p. 47);

- recursul la serii de cauzale metadiscursive (marcate de *că, căci, pentru căci*), formând mici enclave explicative care presupun stimulul interogativ „de ce?";

- recursul la analogii „în cascadă" (urmând schema canonică: *precum / cum / aşa cum ... aşa şi*), ceea ce implică organizare descriptivă şi funcţie explicativă („**Şi precum** *maica pune multă nevoinţă ...* **aşa** *şi smerenia hrăniaşte... ; „***Şi precum** *păcatul mândriei au avut putere...* **aşa şi** *bunătatea smereniei are mai multă putére...* „; **Şi precum**; *un om are în casa lui aur, argint, scule ... cînd iase din casă pune lacăt şi încue ...* **aşa şi** *smerenia încue, cu un lacăt, toate bunătăţile...*", p. 47-49).

Invariabil concretizatoare, analogiile trimit la universul comun, laic, premiţând fie introducerea, fie reformularea unor concepte, în manieră explicită, didactic – moralizatoare.

Frecvent, analogiile sunt anunţate de cauzele metadiscursive, ceea ce evidenţiază relaţia lor de solidaritate.

- recursul la digresiuni narativ-descriptive, care, sub forma unor pilde, pot introduce abstractul antonimic – sursă a altui şir de definiţii, analogii şi, în ultimă instanţă, a unui discurs denigrator (v. de exemplu, antiteza *smerenie / mândrie* care anticipează blamarea lui Lucifer);

- validarea definiţiilor prin argumente de autoritate, reprezentate de citate sau parafraze biblice, sursele predilecte fiind Iisus, David, Sfântul Petru şi Solomon.

3. În *Didahiile* lui Antim Ivireanul, secvenţele descriptive sunt notabile sub raport cantitativ, distribuţional, tematic, retorico- stilistic.

Diversitatea şi subtilitatea tehnicilor de reprezentare este în concordanţă cu potenţialul multifuncţional al descrierii: formă de elogiere, de (auto)defăimare, de captare, de instruire şi de informare a auditoriului; descrierea, de tip epistemic[12], devine o „secvenţă – pivot", cu evidentă forţă persuasivă, punct de jonctură şi de intersecţie cu secvenţele explicative şi argumentative.

Descrierile tematice – din clasa portretului şi, mai ales, a abstractelor – sunt ilustrative, în egală măsură, pentru omiletica medievală românească şi pentru înalta cultură retorică şi ecleziastică a lui Antim Ivireanul.

Surse

Antim Ivireanul, 1972, *Opere*, Ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, Editura Minerva

Bibliografie

[12] Succinte precizări despre două maniere descriptive de bază: *décrire perceptuel* şi *décrire épistémique*, la Adam (2005: 151).

BDD-A3932 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:19 UTC)

Adam, Jean-Michel, 1989, *Les textes: types et prototypes. Récit, description, argumentation, explication et dialogue*, Paris, Nathan

Adam, Jean-Michel, 2005, *La linguistique textuelle. Introduction à l'analyse textuelle des discours,* Paris, Armand Colin

Adam, Jean-Michel; Petitjean, André, 1989, *Le texte descriptif*, Paris, Nathan

Cătănescu, Maria, 2006: *Etos şi patos în „Didahiile" lui Antim Ivireanul*, în „Limba română – Aspecte sincronice şi diacronice", Actele celui de al 5-lea Colocviu al Catedrei de Limba Română (8-9 dec. 2005), coord. Gabriela Pană Dindelegan, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 593-601

Cătănescu, Maria, *Imaginea auditoriului în „Didahiile" lui Antim Ivireanul,* în „Limba română: Controverse, delimitări, noi ipoteze (I)", Gramatică, lexic, semantică, terminologii, istoria limbii române şi filologie, Actele celui de al 9-lea Colocviu al Catedrei de Limba Română (Bucureşti, 4-5 decembrie 2009), Ed. Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, p. 341-346

Gervais – Zaninger, Marie – Annick, 2001, *La description*, Paris, Hachette

Gordon, Vasile, 2000, *Introducere în omiletică*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti

Mortara Garavelli, Bice. 1999: *Manuale di retorica*, IV ed., Bompiani, Milano

BDD-A3932 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:54:19 UTC)